

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АГРЕСИВНОСТІ ІЗ ПРОЯВАМИ КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

THE RELATIONSHIP BETWEEN AGGRESSIVENESS AND MANIFESTATIONS OF CYBERBULLYING AMONG TEENAGERS

У статті розглянуто теоретичне обґрунтування основних підходів до визначення поняття кібербулінгу. З'ясовано, що однією із ключових детермінант агресивної поведінки серед підлітків є кібербулінг. Адже сучасний інтернет став невід'ємною складовою частиною життя людини та її найближчого оточення, що активно адаптуються до віртуального світу, розвивають нові потреби та знаходять унікальні способи використання цифрових технологій. Зазначено, що підлітки з нормативними переконаннями, що допускають агресію та кібербулінг, мають високу ймовірність прояву фізичної та психологічної агресії в майбутньому.

Досліджено взаємозв'язок між агресивністю та проявами кібербулінгу серед підлітків. У процесі емпіричного дослідження виявлено, що підлітки з високим рівнем агресивності частіше стають ініціаторами кібербулінгу, більш схильні до виявлення агресивної поведінки в різних аспектах свого життя, зокрема й в онлайн-середовищі. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки між агресивною поведінкою підлітків та іншими чинниками, як-от виховання, середовище, шкільна атмосфера, використання технологій тощо.

Зазначено, що в підлітків із високим рівнем віртуальної агресії простежується значний обсяг агресивних дій, проявів або поведінки, які спостерігаються у віртуальному просторі. Це охоплює широкий спектр проявів агресії, від образливих коментарів і критики до загрози, кібербулінгу, групових атак, зламу сторінок і видавання себе за іншу особу.

З'ясовано, що рівень поінформованості підлітків щодо проблеми кібербулінгу в закладі загальної середньої освіти можна оцінити як важливий чинник у запобіганні та протидії цьому явищу. Виявлено, хоча більшість учнів мають загальне уявлення про поняття кібербулінгу, проте їм часто не вистачає глибокого розуміння його різновидів, можливих наслідків і способів ефективного реагування.

Підтверджено, що в закладах загальної середньої освіти доцільно проводити систематичні просвітницькі інтерактивні заходи для підвищення обізнаності підлітків, зокрема і створення безпечного простору для обговорення цієї проблеми.

Ключові слова: кібербулінг, кіберагресія, кібервіктимність, кібербулери, агресивність, підлітки, вербальна агресія, віртуальна агресія, емоційна агресія, фізична агресія, безпечний простір, здорове середовище

вище для навчання та спілкування, особистісний розвиток, рівень агресивності.

The article examines the theoretical justification of the main approaches to definition of the concept of cyberbullying. It is found that one of the key determinants of aggressive behavior among adolescents is cyberbullying. The modern Internet has become an integral part of human life and his immediate environment, that actively adapt to the virtual world, develop new needs and find unique ways to use digital technologies. It is noted that adolescents with normative beliefs allowing aggression and cyberbullying have a high probability of manifesting physical and psychological aggression in future.

The relationship between aggression and cyberbullying among adolescents has been studied. The empirical study found that adolescents with high levels of aggression are more likely to initiate cyberbullying and are more likely to exhibit aggressive behavior in various aspects of their lives, including the online environment. Causal relationships have been established between aggressive behavior in adolescents and other factors, such as upbringing, environment, school atmosphere, use of technology, etc.

The adolescents with high levels of virtual aggression are noted to display a significant amount of aggressive actions, manifestations, or behaviors that occur in virtual space. This includes a wide range of manifestations of aggression, from offensive comments and criticism to threats, cyberbullying, group attacks, hacking pages, and impersonation.

It was found that the level of awareness of adolescents about the problem of cyberbullying in a secondary education institution could be assessed as an important factor in preventing and combating this phenomenon. It was analyzed that although most students had a general idea of the concept of cyberbullying, they often lacked a deeper understanding of its types, possible consequences, and ways to effectively respond.

It is confirmed that it is advisable to conduct systematic educational interactive activities to raise awareness among adolescents in general secondary education institutions, including creating a safe space for discussing this issue.

Key words: cyberbullying, cyberaggression, cybervictimization, cyberbullies, aggression, teenagers, verbal aggression, virtual aggression, emotional aggression, physical aggression, safe space, healthy environment for learning and communication, personal development, level of aggression.

УДК 159.942-053.6:[316.613.434:004
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.69.1.36>

Онуфрієва Л.А.

д.психол.н., професор,
завідувач кафедри загальної
та практичної психології
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

Чайковська О.М.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри загальної
та практичної психології
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

Вступ. Підлітковий період характеризується інтенсивним пошуком власної ідентичності та необхідністю вирішення важливих життєвих завдань, з якими підлітки вперше стикаються. Однак їм часто не вистачає життєвого досвіду та

необхідних навичок для подолання цих викликів. У цей час особливо актуальною стає проблема агресивності серед підлітків, яка може бути зумовлена страхом, невпевненістю в собі, незадоволеністю своїм становищем у родині чи суспільстві,

а також емоційними переживаннями через високі вимоги з боку батьків і вчителів або через відчуття несправедливості.

Однією із ключових детермінант агресивної поведінки серед підлітків є кібербулінг. Адже сучасний інтернет став невід'ємною складовою частиною життя людини та її найближчого оточення, що активно адаптується до віртуального світу, розвивають нові потреби та знаходять унікальні способи використання цифрових технологій. Разом із численними перевагами, які пропонують глобальна інформатизація та стрімкий розвиток цифрових технологій, виникають і посилюються ризики та загрози, що впливають на психологічну та соціальну безпеку особистості. Серед таких загроз особливу увагу варто приділити кібербулінгу. Найуразливішою категорією до цього явища є підлітки, які через брак психологічної стійкості потрапляють у зону підвищеного ризику.

Ця проблема стала об'єктом активного обговорення та міждисциплінарного дослідження, адже науковці всього світу шукають шляхи запобігання, мінімізації наслідків для учнівської молоді. Саме тому детальне вивчення феномену «кібербулінг» і розроблення ефективного механізму його профілактики є надзвичайно актуальними завданнями сучасності.

Мета статті – виявлення та проведення аналізу взаємозв'язку між рівнем агресивності підлітків і їхньою схильністю до проявів кібербулінгу.

Аналіз наукових досліджень. У науковій спільноті питання прояву та профілактики кібербулінгу досліджували Л. Найдьонова, О. Баришполець, І. Лубенець, О. Дейнека, які розглядають це явище крізь призму медіакомпетентності. Теоретичні аспекти запобігання кібербулінгу, виявлення останнього також висвітлено у працях таких науковців, як О. Лапа, О. Блискун та інші.

Проблеми віртуальної агресії були предметом досліджень як закордонних (В. Жельвіс, Р. Лакофф, А. Налчаджян та інші), так і вітчизняних учених (Л. Білоконенко, Н. Войцехівська, О. Ставицька, О. Фадєєва й інші). Актуальним є також вивчення агресивної поведінки, до якого зверталися І. Гайдамашко, І. Кулинич, Н. Максимова, Л. Семенюк.

Л. Найдьонова описує кібербулінг як сучасну форму агресії, що виражається в навмисних діях, спрямованих на завдання шкоди, приниження чи завдання морального дискомфорту людині за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, як-от мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі тощо [1].

Однією із ключових індивідуальних відмінностей учасників кібербулінгу є їхній вік. Дослідження показують, що молодші підлітки та діти більше вразливі до кібербулінгу, тоді як старші школярі та студенти частіше стають кібербулерами.

Важливо зазначити, що переконання підлітків відіграють важливу роль у формуванні їхньої поведінки, зокрема й поведінки щодо агресії та кібербулінгу. Дослідники зазначають, що підлітки з норма-

тивними переконаннями, що допускають агресію та кібербулінг, мають високу ймовірність прояву фізичної та психологічної агресії в майбутньому [2].

А. Джиллеспі вважає, що агресивна поведінка може проявлятися як у безпосередньому контакті, так і у віртуальному просторі, де не видно фізичних ознак насильства. Однак у будь-якому разі така діяльність завдає значної шкоди психічному здоров'ю [4].

Науковці Г. Сланінова та Д. Хавігер у рамках свого дослідження зазначають, що агресивна поведінка в інтернеті може виникати як реакція на агресію в реальному житті, оскільки віртуальне середовище створює умови для вираження агресії людьми, які відчувають себе в ньому в безпеці [6].

Американський дослідник М. Коул зазначає, що підлітки, які проводять у віртуальній реальності понад шість годин на добу та захоплюються іграми з елементами насильства, кривавими сценами та ненормативною лексикою, демонструють більшу схильність до агресивних думок, емоцій і самовираження в соціальному середовищі [3].

Цю думку підтверджує дослідження доктора філософії, професора Сіднейського технологічного університету Лавренса Т. Лама, який установив, що кібербулінг і молодіжна агресія мають прямий зв'язок із комп'ютерними іграми. Вони часто стають причиною віктимізації особистості, перетворюють її на жертву насильства [5].

Водночас явище кібербулінгу серед школярів залишається малодослідженим як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Це стало підґрунтям для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення взаємозв'язку між рівнем агресивності підлітків і їхньою схильністю до проявів кібербулінгу.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження проводилось на базі Кам'янець-Подільського ліцею № 14. У дослідженні взяли участь 60 респондентів віком 11–15 років.

У процесі проведеного дослідження ми використали опитувальник для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між агресивною поведінкою підлітків та іншими чинниками, як-от виховання, середовище, шкільна атмосфера, використання технологій тощо.

За опитувальником для дослідження різних видів агресії (Л. Почебут) ми визначили рівень вербальної, фізичної, емоційної, віртуальної агресії. Отже, охарактеризуємо результати за кожною шкалою окремо. Дані результатів дослідження представлені на рисунку 1.

Вербальна агресія. 47% осіб мають високий рівень вербальної агресії, це проявляється у спілкуванні, учень може часто виражати свої думки та погляди в агресивному, звинувачувальному тоні, навіть у незначних ситуаціях, водночас використовувати образи, грубі слова, лайки або образливі жести для того, щоб вразити інших чи висловити свою думку. Високий рівень вербальної агресії

сії дає змогу перетворити незначні конфлікти на велику «катастрофу» через свою агресивну мову та реакцію. Середній рівень агресії притаманний 36% досліджуваним, тобто це вказує на те, що учні можуть час від часу виявляти агресивну поведінку, але це не завжди характерно для них. Така агресія може бути спричинена зовнішніми чинниками, як-от стрес, незадоволеність, невміння вирішувати конфлікти або негативний вплив оточення. У 17% досліджуваних виявлено низький рівень агресивної вербальної поведінки. Отже, підлітки уникають використання образливих слів, грубих висловів, загроз або інших форм вербальної насильницької поведінки. Вони спрямовані на побудову конструктивних діалогів, створюють водночас сприятливий клімат для спілкування та доброзичливу, відкриту, сприйнятливую атмосферу.

Фізична агресія. Високий рівень фізичної агресії виявлено у 23% підлітків, тобто учні можуть легко втягнутися в бійки або конфлікти навіть через незначні приводи, провокувати інших, спонукати їх до фізичних реакцій. Підлітки можуть брати участь у групових нападах, побитті або насильницьких актах разом з іншими людьми. Середній рівень фізичної агресії проявляється у 37% осіб, тобто такий рівень може проявлятися у бійках, які не завдають важкої фізичної шкоди іншій людині (легкі штовханини, дрібні бійки). Діти можуть навіть погрожувати використанням фізичної сили для вирішення конфлікту, а також використовувати агресивну жестикуляцію, на кшталт насторожувальної міміки або пози, які можуть лякати інших. У 40% досліджуваних – низький рівень фізичної агресії. Це означає, що в конкретній ситуації або у визначеному контексті рівень фізичної агресії або насильства є досить незначним. Це може бути позитивним показником, що позначає, що взаємодія між людьми чи групами не супроводжується серйозними конфліктами чи насильством.

Емоційна агресія. Високий рівень емоційної агресії мають 26% осіб. Такий рівень агресії вказує на інтенсивність і виразність негативних емоцій, які можуть виявлятися в поведінці, мові та фізіологічних реакціях дитини. Це може бути гнів, роздратування, ворожість та інші подібні емоції. Учень не може себе стримувати від агресивної поведінки інших чи реакції навіть на незначні подразнення. Середній рівень емоційної агресії виявлено у 24% осіб, тобто дитина виявляє деяку кількість негативних емоцій і агресивних реакцій, але не досягає екстремальних або небезпечних рівнів, характерних для високої агресії. Дитина може більш легко відгукуватися на подразники, які спричиняють негативні емоції, та виражати своє незадоволення. У 50% осіб – низький рівень емоційної агресії. Це вказує на те, що учень демонструє мало або жодної негативно налаштованої агресії у своїй поведінці й емоціях. Це може бути позитивним показником, тому що такі діти вміють виражати свої думки та почуття спокійним і конструктивним способом, уникаючи конфліктів і реагувати на стресові

ситуації з розумінням і терпимістю. Вони можуть виявити більше здатності до співпраці, комунікації та пошуку рішень на основі спільних інтересів.

Віртуальна агресія. За результатами дослідження ми маємо 19% осіб із високим рівнем віртуальної агресії, це вказує на те, що в такій кількості дітей присутній значний обсяг агресивних дій, проявів або поведінок, які відбуваються у віртуальному просторі. Це може включати в себе широкий спектр проявів агресії, від образливих коментарів і критики до загрози, кібербулінгу, групових атак, зламу сторінок і видавання себе за іншу особу. Більшість жорстоких дій в інтернеті щодо іншої особи може спричинювати жертві проблеми з її психічним здоров'ям. Середній рівень віртуальної агресії спостерігається в 14% осіб. Ідеться про помірні прояви агресивності, які відбуваються в онлайн-середовищі. Це може бути характерно для коментарів, повідомлень, дискусій у соціальних мережах, чатах, на форумах тощо. Низький рівень віртуальної агресії виявлено в 67% осіб. Такий показник є найвищим з усіх і є позитивним, тому що ці діти не є агресивними користувачами в онлайн-просторі. Їхня поведінка щодо користувачів є більш стійкою, вони уникають конфліктів і спілкуються конструктивно. Але за результатами дослідження це є і негативний показник, тому що ці діти можуть бути жертвами кібербулінгу (див. рис. 1).

Наступним етапом дослідження було визначення ступеня агресії й адаптивності в підлітків. Отримані дані вказують на рівень агресивності в досліджуваній групі і можуть бути інтерпретовані наступним чином (див. рис. 2).

Згідно з отриманими даними, для більшої частини досліджуваних характерним є високий рівень агресії, а саме для 47% осіб. Це показує, що частина досліджуваної групи має підвищену емоційність до прояву агресивності в різних ситуаціях, це може бути пов'язано з їхнім характером, досвідом чи особистісними особливостями. У 40% досліджуваних виявлено середній рівень агресії. Такі учні можуть виявляти негативні емоції й агресивність у деяких ситуаціях, але це не є основними рисами їхньої особистості. Імовірно, вони можуть керувати власною агресією краще, ніж ті, хто відзначився високим рівнем. Для 13% учасників дослідження характерний низький рівень агресивності. Це означає, що ці респонденти мають тенденцію виявляти незначну агресивність у своїх групах, діях і реакціях. Вони можуть бути спокійними та терпимими до конфлікту (див. рис. 2).

Отже, зв'язок між кібербулінгом і високим рівнем різних видів агресії може проявлятися в тому, що учні з підвищеною агресивністю мають більшу схильність до демонстрації агресивної поведінки в різних сферах життя, зокрема в онлайн-просторі. Тому підлітки можуть використовувати кібербулінг як спосіб виразити свою агресію та контролювати інших, ховаючись за анонімністю інтернету. Вони можуть бачити кібербулінг як можливість уразити,

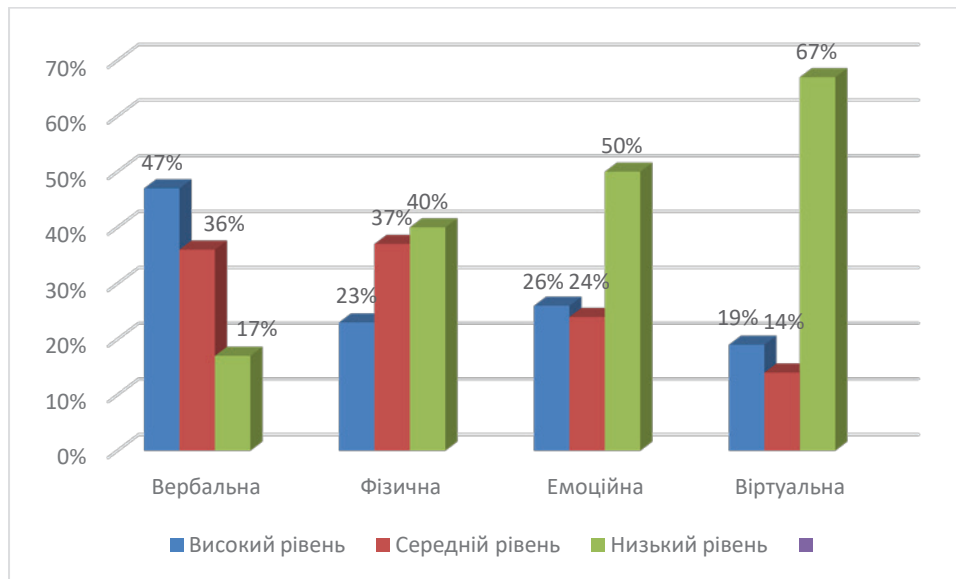

Рис. 1. Результати дослідження видів агресії в підлітків

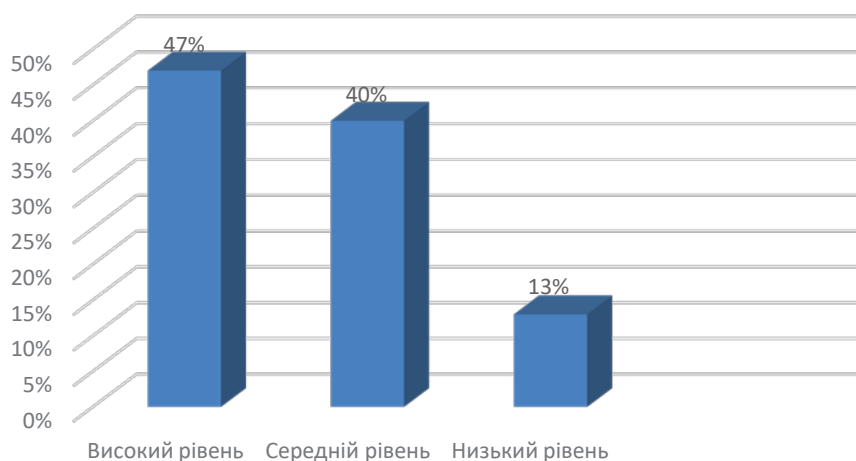

Рис. 2. Результати дослідження рівня агресії в підлітків

залякати чи принизити інших без прямого фізичного контакту.

Мета наступного етапу нашого дослідження – дізнатись рівень поінформованості учнів із такою проблемою, як кібербулінг, у закладі загальної середньої освіти. Для цього ми використовували Анкету для дослідження поінформованості підлітків у сфері кібербулінгу (авторський варіант) (табл. 1). Це дозволило нам визначити прогалини у знаннях учнів щодо цієї проблеми та виявити потребу в додатковій інформаційно-роз'яснювальній роботі, а також визначити ставлення та погляди дітей на досліджувану тему, їхню підтримку чи опозицію щодо окремих ідей чи ініціатив.

За результатами опитування ми визначили, що більшість батьків не проводили бесіди щодо питань кібербулінгу зі своїми дітьми, тобто 55% учнів відзначили, що батьки не говорили з ними

про правила поведінки в інтернеті. 45% опитаних зазначили, що з ними батьки проводили бесіду щодо правил поведінки в онлайн-просторі для того, щоб запобігти кібербулінгу.

Ці результати вказують на потребу підвищення свідомості батьків щодо важливості розмови з дітьми про безпеку та правила поведінки в онлайн-просторі, особливо в контексті протидії кібербулінгу. Батькам варто розглядати цю тему як важливу частину виховання дітей, адже це може допомогти їм захистити своїх дітей від негативних загроз і негативних впливів у цифровому світі.

Що стосується участі вчителів, то дані нам свідчать про значну частину учнів, а саме 58%, з якими не проводили бесіди вчителі щодо правил поведінки в онлайн-просторі. Це може вказувати на нестачу уваги та свідомості щодо важливості цієї теми серед педагогічного колективу. Але 42%

учнів стверджують, що з ними проводили бесіду, спрямовану на запобігання кібербулінгу та встановлення правил поведінки в онлайн-середовищі. Такі результати показують здебільшого деякий рівень усвідомленості вчителів щодо важливості захисту учнів у цифровому просторі, тому важливо відмітити, що коли педагогічний колектив не приділяє належної уваги цій проблемі та не спілкується з підлітками на цю тему, це може призвести до серйозних наслідків.

Наступна низка запитань дала можливість нам зрозуміти, чи знайомі учні з таким терміном, як «кібербулінг». За результатами дослідження можна зробити висновок, що значна частина учнів, а саме 75%, знайомі з поняттям «кібербулінг». Це свідчить про те, що підлітки мають базове розуміння цього явища. Але, на жаль, 25% учнів не мають знань про кібербулінг. Це означає, що їм потрібно більше інформації з питань кібербулінгу, а також про важливість розвитку методів протидії цьому явищу серед їхніх однолітків.

Також важливо зазначити, що більша частина учнів відрізняє традиційний булінг від кібербулінгу, а саме 72%, це є хорошим показником, але 28% не розрізняють. Це може свідчити про важливість надання інформації та навчання учнів у сфері кібербезпеки та відповідальності у віртуальному просторі. Незважаючи на те, що більшість дітей орієнтуються у проблемі, рекомендовано провести додаткові навчальні заходи та просвітницькі кампанії для учнів, спрямовані на підвищення рівня їхньої свідомості та розуміння того, як відрізнити традиційний булінг від кібербулінгу. Це допоможе забезпечити учнів, підвищити їхню здатність реагувати на такі ситуації.

На основі проведеного дослідження відомо, що 92% респондентів заявили, що їм не доводилося бути ініціаторами кібербулінгу. Це свідчить про те, що більшість підлітків не брали участі в негативних онлайн-проявах, спрямованих на тиск чи залякування інших користувачів інтернету. Але 8% опитаних є ініціаторами кібербулінгу. Це є необхідною інформацією для подальшого розуміння проблем і розвитку програми та заходів щодо запобігання кібербулінгу, особливо кібервіктимності.

Деякі питання були спрямовані на те, щоб дослідити їхні погляди стосовно цієї проблеми, та можливі побажання для покращення ситуації. Тому було важливо дізнатись, чи досить проінформовані підлітки щодо кібербулінгу. Дослідження показало, що в 72% учнів не було належної інформації про кібербулінг в їхньому навчальному закладі. Це вказує на потребу в більш активній і широкій інформаційній роботі щодо цієї проблеми в їхній освітній установі. 28% учнів вважають, що вже мають досить знань із цієї теми.

Також результати опитування свідчать, що 88% учнів вважають кібербулінг серйозною проблемою в суспільстві, лише 12% респондентів зазначають, що є інші проблеми, які, на їхню думку, є важливі-

шими, ніж кібербулінг. Ці результати можуть свідчити про те, що свідомість щодо проблем кібербулінгу серед учнів є високою.

Згідно з даними, 36% учнів відповіли, що знають куди звертатись у разі виявлення кібербулінгу. Ця група демонструє деяку обізнаність щодо дій у таких ситуаціях. Вони знають, куди звертатися або хоча б мають загальне уявлення про процедури, пов'язані зі скаргами на кібербулінг. Однак 64% опитаних відповіли, що не знають, куди треба звернутися за таких обставин.

Згідно з результатами опитування, 93% респондентів вважають, що вчителі та батьки мають приділяти більше уваги питанням кібербезпеки та кібербулінгу у спілкуванні з дітьми, лише 7% підлітків не вважають це за потрібне. Тому спільні зусилля батьків і вчителів у сфері кібербезпеки дітей є необхідними для забезпечення їх в онлайн-середовищі.

92% опитаних вважають, що необхідно проводити інформаційні кампанії, тренінги та лекції для батьків, учнів і педагогів щодо ризиків кібербулінгу, проявів і наслідків, тоді як 8% не погоджуються із цим підходом.

За результатами опитування було досліджено цікаву лінію думок про те, чи повинні батьки встановлювати межі для своїх дітей щодо користування інтернетом і соціальними мережами. Відповідно до оцінювання, 52% дітей підтримують це та вважають, що таке обмеження є необхідним для їхньої безпеки та психічного здоров'я. Інші 48% підлітків думають, що батьки не повинні встановлювати таке обмеження. Вони стверджують, що суворі обмеження можуть заважати їхньому особистому розвитку та спілкуванню з однолітками.

Це свідчить про те, що учні підліткового віку мають різні погляди на це питання, рішення щодо запровадження обмежень на користування інтернетом залишається темою для обговорення.

Результати дослідження впливу кібербулінгу на психічне здоров'я підкреслюють важливість цієї проблеми, яка має серйозний вплив на багатьох дітей. За нашими даними, 93% учнів погоджуються з тим, що кібербулінг негативно впливає на психічне здоров'я, вважають, що в такому разі потрібна допомога психолога. Адже в наукових і клінічних дослідженнях доведено, що кібербулінг може призвести до різних психічних проблем, як-от депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад, низька самооцінка та навіть суїцидальні думки. Такі результати підкреслюють значення вжиття заходів для боротьби з кібербулінгом і надання підтримки тим, хто зіткнувся з ним.

Однак важливо також врахувати, що 7% респондентів не погоджуються з тим, що кібербулінг впливає на психічне здоров'я. Це може бути пов'язано з іншими чинниками, як-от відмінності у сприйнятті або ставленні до онлайн-агресії. Ці думки можуть свідчити про необхідні подальші дослідження й освіти щодо кібербулінгу та його впливу на психічне здоров'я.

Таблиця 1

Дослідження поінформованості підлітків у навчальному закладі

Назва питання	Відповідь «так»	Відповідь «ні»
Чи проводили з Вами бесіду батьки щодо правил поведінки в онлайн-просторі?	45%	55%
Чи проводили з Вами бесіду вчителі щодо правил поведінки в онлайн-просторі?	42%	58%
Чи знайомі Ви з поняттям «кібербулінг»?	75%	25%
Чи відрізняєте Ви «булінг» від «кібербулінгу»?	72%	28%
Чи доводилось Вам бути ініціаторами «кібербулінгу»?	8%	92%
Як Ви вважаєте, чи досить Ви проінформовані на тему кібербулінгу у Вашому навчальному закладі?	72%	28%
Ви вважаєте, що кібербулінг є серйозною проблемою в суспільстві?	88%	12%
Чи знаєте Ви, куди потрібно звертатись у разі виявлення кібербулінгу у Вашому навчальному закладі?	36%	64%
Чи вважаєте Ви, що вчителі та батьки повинні більше займатись питаннями щодо кібербезпеки та кібербулінгу з дітьми?	93%	7%
На Вашу думку, чи потрібно проводити інформаційні кампанії, тренінги та лекції для батьків, учнів і педагогів щодо ризиків кібербулінгу, його проявів і наслідків?	92%	8%
Чи підтримуєте Ви те, що батьки повинні встановлювати межі щодо користування інтернетом та соціальною мережею?	52%	48%
Чи погоджуєтесь Ви з тим, що кібербулінг впливає на психічне здоров'я?	93%	7%

У процесі дослідження було з'ясовано, що підлітки потребують більшої поінформованості у сфері кібербулінгу. Це свідчить про актуальність проблеми кібербулінгу та потребу в діях для її розв'язання, зокрема й освіти та психологічну підтримку для тих, хто став жертвою кібербулінгу.

Висновки. Отже, у сучасних умовах невизначеності питання взаємозв'язку між агресією та проявами кібербулінгу стає особливо актуальним. Дослідження виявило, що рівень агресивності підлітків тісно пов'язаний із проявами кібербулінгу, оскільки агресивна поведінка є основою цього явища. Підлітки з високим рівнем агресивності частіше стають ініціаторами кібербулінгу, оскільки вони схильні до агресивної поведінки в міжособистісних стосунках, онлайн-середовище надає їм анонімність, яка посилює цю схильність. Агресія в таких підлітків може виражатися у вигляді образ, погроз, шантажу чи поширення неправдивої інформації.

Також дослідження показало, що рівень поінформованості підлітків щодо проблеми кібербулінгу в закладі загальної середньої освіти можна оцінити як важливий чинник у запобіганні та протидії цьому явищу. Аналіз проведених опитувань свідчить, що, хоча більшість учнів мають загальне уявлення про поняття кібербулінгу, їм часто не вистачає глибшого розуміння його різновидів, можливих наслідків і способів ефективного реагування.

Особливої уваги потребує формування практичних навичок розпізнавання випадків кібербулінгу й ефективної поведінки у відповідь, а також

усвідомлення юридичної відповідальності за такі дії. У закладах загальної середньої освіти доцільно проводити систематичні просвітницькі інтерактивні заходи для підвищення обізнаності учнів, зокрема і створення безпечного простору для обговорення цієї проблеми.

Отже, посилення поінформованості підлітків є ключовою складовою частиною профілактики кібербулінгу, що сприяє формуванню здорового середовища для навчання та спілкування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Найдюнова Л. Кібербулінг, або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : методичні рекомендації. Київ, 2014. 112 с.
2. Bonanno R.A., Hymel S. Cyber bullying and internalizing difficulties: above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal Youth Adolescence*. 2013. № 42 (5). P. 685–697.
3. Gallego M.A., Cole M. Success is not enough: challenges to sustaining new forms of educational activity. *Computers in Human Behavior*. 2000. № 16. P. 271–286.
4. Gillespie A.A. Cyber-bullying and Harassment of Teenagers: The Legal Response. *Journal of Social Welfare & Family Law*. 2006. № 28. P. 2–32.
5. Lawrence T. Lam. Violent Online Games Exposure and Cyberbullying/Victimization Among Adolescents. China. *Cyberpsychology Journal, Behavior, and social networking*. 2012. Vol. 16. № 1. P. 159–165.
6. Slaninova G., Haviger J., Novotna L., Sochorova P., Vackova M. Relationship between cyberbullying and readiness for aggressive behavior in middle adolescence. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2011. № 29. P. 567–573.